

Lluís Garcia Falgàs, gravador i dissenyador gràfic entre l'art elitista i l'art massiu

Santi Barjau

RESUM

En aquest article es presenta l'obra de l'artista Lluís Garcia Falgàs (València 1881-Barcelona 1954), la producció del qual va oscil·lar entre dos àmbits: el conreu del gravat de creació (sobretot aiguatintes per a ex-libris), on va aconseguir cert reconeixement, i la dedicació a disseny publicitari (cartells, etiquetes, etc.), tasca quasi sempre anònima que el va ocupar al llarg de tota la seva carrera, juntament amb la il·lustració del llibre. El seu art, massa poc conegut, és exponent d'un estil internacional, influït per models germànics i nord-americans. Per al seu estudi s'han utilitzat materials inèdits procedents de la col·lecció familiar de l'artista.

Paraules clau:
art publicitari, cartells, ex-libris.

ABSTRACT

Lluís Garcia Falgàs, an engraver and graphic designer between high and popular art

In this article we present the work of the artist Lluís Garcia Falgàs (Valencia 1881-Barcelona 1954), whose production oscillated between two areas: original engraving (successful bookplates printed in «aquatint») and publicitary design (posters, labels and other works of identity print) made almost anonymously during all his life, as well as book illustration. Falgàs's art, less known, belongs to a graphic international tradition, with german and north-american models. The research has been made possible thanks to a non-published sample of materials, preserved in the collection of the heirs of the artist.

Key words:
commercial art, posters, bookplates.

En aquest article presentem l'obra d'un artista que no ha estat objecte de gaire atenció per part de la historiografia catalana, malgrat que va desenvolupar a Barcelona la major part de la seva carrera¹. Ens limitarem a esbossar les seves activitats de dibuixant publicitari, cartellista, il·lustrador, gravador i exlibrista, fent menció especial a les facetes menys conegudes. En principi, teníem la intenció d'aprofitar aquestes pàgines per plantejar d'alguna manera diferents problemàtiques que sorgeixen quan s'analitza l'art català de la primera meitat del segle XX: la pervivència del modernisme després de la Primera Guerra Mundial; la impotència del concepte de «noucentisme» per explicar moltes de les realitats artístiques dels anys deu i vint; l'existència, mai no sistematitzada, d'un corrent «castellanitzant»²; la definició i els límits cronològics d'un Art Déco català, o bé la possible autonomia estilística de l'art comercial, al marge del «gran art».

Amb tot, ens hem inclinat per una presentació més asèptica de la matèria, i deixem per a un altre moment les elucubracions estètiques. És possible que l'escàs coneixement de la personalitat de Lluís Garcia Falgàs (València 1881-Barcelona 1954) tingui a veure amb el fet que és difícil (per no dir impossible) incloure'l de manera convincent en el concepte de noucentisme. Quan es parla d'aquest terme, com la cosa més característica del període a Catalunya, s'oblida l'existència d'altres orientacions artístiques i es corre el risc de voler reduir-les totes a aquella única etiqueta. Però si no fem l'esforç de saber què més es feia en aquell període (i saber vol dir també valorar, jutjar, donar noms, reivindicar...), es corre el perill de convertir la paraula *noucentisme* en una *paraula maleta* (Lewis Carroll *dixit*)³ on hi cap tot però que no serveix per al viatge de la història.

Al títol parlem d'una dicotomia entre art elitista i art massiu. En efecte, la carrera artística de Falgàs es reparteix entre els dos extrems: d'una banda, el conreu d'un gènere tan minoritari com l'exlibrisme (que en el seu cas, a més, quasi sempre es realitza en costoses aiguatintes) i, de l'altra, el dibuix comercial més anònim al servei de la indústria i els seus productes (cartells i prospectes, però també etiquetes i envasos, cromos, etc.). Precisament és aquesta segona tasca, fins ara quasi desconeguda però variadíssima i d'altíssim nivell, la que ens ha cridat més l'atenció, ja que no podem deixar de remarcar l'honradesa amb què està feta i el seu caràcter precursor del disseny gràfic modern al nostre país.

L'elaboració d'aquestes notes ha estat possible només després d'haver consultat un recull significatiu de dibuixos originals conservats a Barcelona en mans privades. El fet que aquesta col·lecció d'originals s'hagi conservat per perpetuació familiar ens dóna plenes garanties sobre el seu origen, però, de totes maneres, ens planteja algun problema. Pot ser que no totes les obres siguin de Lluís Garcia Falgàs, ja que ens consta que el fill d'aquest, el pintor retratista Lluís Garcia Oliver, també es dedicà a la publicitat, i sabem que algun cop van treballar en equip⁴. Amb tot, tenim el convenciment íntim que les millors obres sempre són les seves virtuts, sobretot com «animalier»). En cas de dubte podríem generalitzar la qüestió considerant que les obres publicitàries més anònimes procedeixen d'un «entorn Garcia», dominat, però, per la personalitat creativa del pare. Altrament, quasi cap dels dibuixos porta data, i si alguns es poden datar per aproximació a través de referències externes (com ara l'esbós d'un cartell per a la UGT atribuïble a la guerra civil), en general no hi ha manera de trobar-hi canvis estilístics ni evolutius clars.

1. L'elaboració d'aquest article va lligada als inicis de la meua tesi doctoral dedicada a les indústries gràfiques a Barcelona entre 1900 i 1939. Haig d'agrair el suport i l'ajuda que m'ha prestat en tot moment la senyora Teresa Lloret i Carbó, que em va autoritzar a consultar els originals de Garcia Falgàs que conserva amb tota cura.

2. Prenem el terme d'un article de Josep LLORENS I ARTIGAS, «Exposició d'Art, Impressió general. Les sales», *La Veu de Catalunya*, 13 de maig de 1918 (pàgina artística, 434): «En resum. Aquesta vegada els nostres pintors castellanitzants han fet tot l'esforç possible sense veure's secundats pels pintors pròpiament castellans, tota vegada que ni en Chicharro, ni l'Hermoso, ni els Zubiaurres, ni en Romero de Torres, ni altres tan representatius com aquests han acudit a la nostra Exposició. Tant els del Reial Círcol Artístic com els de la Societat Artística i Literària de Catalunya no han fet sinó celebrar una més de les seves exposicions [...]».

3. Lewis CARROLL, *Through the looking-glass*, 1871, capítol IV (*En el mundo del espejo*, versió espanyola de M. Manent, Editorial Juventud, Barcelona, 1969, p. 85-87).

4. Una nota conservada amb els dibuixos que comentem ens revela que la col·laboració artística entre pare i fill devia ser en algun moment força estreta. Ignorem la datació d'aquesta nota, que ens inclinem a considerar posterior a la guerra civil. El seu text és com segueix: «Luisito. Entrega a Mercedes el texto. No cierras ningún dibujo con rayas, ni rayas abajo ni arriba. Ya veremos cada dibujo lo que necesita. Has poco más o menos lo que he hecho yo en *Justicia*». D'altra banda, en una il·lustració apaïsada on apareixen Napoleó i Maria Antonieta en un

Figura 1.
L'ex-libris per a Bartomeu Sigalés (1921) és en realitat un doble autoretrat de Lluís Garcia Falgàs: estrictament realista en l'aiguatinta, i humorístic en la petja on apareix treballant i acompanyat per la seva família.

saló imperi, al revers hom llegeix: «Original dibujado por Luis Garcia Falgàs y pintado por José Serrato». Aquest col·laborador és el titular dels ex-libris 6 i 7, datats el 1919.

5. A part d'altres articles que citem al llarg del treball, també cal tenir en compte els textos següents: M. GRAS VILA, «Els nostres artistes. Lluís Garcia Falgàs», *Pro Ex-libris*, I, 1, gener de 1921, p. IV; Juan CATASÚS, *Luis Garcia Falgàs*, Arete, Copenhagen, 1953; J. M. CADENA, «Garcia Falgàs, gran artista del ex-libris», *Diario de Barcelona*, 13 de setembre de 1970, p. 14.

6. González Martí utilitza una font informativa de primera mà: els seus records de l'etapa valenciana dels artistes, els quals coneix bé; això no obstant, el fet de no fer-ne un relat sistemàtic ens ha escamotejat certament una bona part de les dades. Amb tot, cal agrair a Folchi que la seva admiració envers Garcia Falgàs es tradueix en una sala monogràfica al seu museu valencià, un dels escassos centres que conserven i exposen obres del nostre artista.

7. Manuel GONZÁLEZ MARTÍ, «Pérdidas del arte valenciano: el pintor Pascual Capuz», *Las Provincias*, 16 d'agost de 1959, p. 11.

8. La bibliografia sobre la indústria del ventall valencià (i del seu comerç barceloní) no és tan extensa com desitjariem. Citem, entre altres, el llibre de Vicente ALMELA MENGOT, *Los abanicos de Valencia*, Publicaciones de la Escuela de Artes y Oficios Artísticos de Madrid, 1943. Quant a Francisco Povo, vegeu, entre altres, «El abanico de arte», *La Esfera*, VI, 311, 13 de desembre de 1919 i «Arte y artistas. El decorador Povo», *La Esfera*, VIII, 386, 28 de maig de 1921.

Etapa valenciana

Lluís Garcia Falgàs nasqué a València el 21 d'octubre del 1881⁵. És poc el que sabem, a nivell anecdòtic, dels primers anys de la seva existència. Aquesta tònica es mantindrà sense a penes variacions al llarg de tota la vida de l'artista. La biografia de Falgàs no podrà donar peu a gaires especulacions literàries, cosa que, d'altra banda, tampoc no ens tempta. El nostre interès rau de manera preferent en la seva obra, a través de la qual potser sí que podrem arribar a comprendre algunes facetes de la personalitat de l'individu.

Del període de formació sabem que, per imposició paterna, va estudiar la carrera de mestre, que no va arribar mai a exercir. Estem inclinats a atribuir als estudis de magisteri una característica que dona una gran personalitat a bona part de l'obra de Garcia Falgàs: ens referim al seu domini de la cal·ligrafia i el disseny de lletres. En els seus cartells i ex-libris Falgàs exhibeix sovint un repertori de tipus llegibles i elegants, sempre dins de paràmetres clàssics, tradicionals. Els dibuixos originals que n'hem analitzat ens permeten corroborar que aquesta excel·lència cal·ligràfica no és incorporada per altres especialistes durant el procés de producció dels diferents impresos, sinó que ja és donada per Falgàs des de l'inici dels projectes. Una altra qualitat que imaginem fonamentada durant els seus estudis de mestre seria una bona cultura general que, anys més tard, el farà moure's amb familiaritat pel món de la literatura, de la música, de la filosofia o de la història. Pensem, per exemple, en les múltiples referències que apareixen als seus ex-libris (el Quixot, Beethoven, Homer), als seus anuncis o als llibres que il·lustrà.

Acabats els estudis de Magisteri, va assistir a l'Escola de Belles Arts de Sant Carles de València.

Per al coneixement dels primers anys de Falgàs com a artista són bàsics els records de Manuel González Martí, dibuixant destacat del modernisme valencià amb el pseudònim de «Folchi» i, més tard, col·leccionista conspicu de ceràmica i fundador d'un museu de València que du el seu nom⁶. En diversos articles de premsa, González Martí relata les primeres activitats professionals de Garcia Falgàs i un grapat d'amics íntims en dues indústries tan característiques de València com són la ceràmica i els ventalls. De tota manera, no queda clara la cronologia exacta d'aquestes dues activitats, potser desenvolupades alhora, i de les quals sabem que s'emmarquen entre els anys 1900 i 1908, amb el parèntesi del servei militar que Falgàs va haver de realitzar a Melilla entre 1903 i 1905.

El tractadista esmentat⁷, amb motiu de la mort del dibuixant Pasqual Capuz, cunyat i amic inseparable de Lluís Garcia Falgàs, fa una descripció del pas d'aquests artistes per la indústria del ventall valencià. Immediatament després d'haver acabat els estudis a l'Escola Superior de Belles Arts de València, Capuz i altres nois de divuit i dinou anys (dada que situaria aquest moment cap a l'any 1900) es van agrupar entorn de Francisco Povo «para integrar el famoso taller, hace medio siglo, de pintores de abanicos de la calle de Burjasot». A més de Capuz, González Martí cita els noms de Garcia Falgàs i del paisatgista Antoni Esteve.

Falgàs treballà, doncs, durant un període no especificat, amb l'il·lustrador valencià Francisco Povo en la típica artesanía de confecció de ventalls⁸. La decoració d'aquests complementos del vestuari anava molt relacionada amb la moda de cada temporada, i Falgàs va reeixir en aquest camp pintant paisos de ventall, fins al punt que, en morir, un diari valencià pogué dir que «Luís García Falgàs creaba la moda en el abanico nacional, famoso en

9. Àngel MARSÀ, *Luis García Falgàs* (retall d'un diari no identificat, conservat entre els papers familiars).

10. Museu Nacional de Ceràmica i Arts Sumptuàries (València), núm. d'inventari 778 i 795. Ens plau expressar el nostre agraïment al conservador d'aquest museu, Jaume Coll, que ens atengué amablement malgrat les dificultats de l'actual remodelació del palau del marquès de Dosaigües, seu del Museu.

11. Relacionats amb aquest tema, cal citar també l'existència de diversos projectes de pai-pais, realitzats per l'artista en dates que no podem precisar. Probablement es tractava de materials publicitaris (era costum imprimir-hi al dors alguna indicació comercial), però de les mostres estudiades no és possible extreure'n cap informació concreta: n'hi ha de decorats amb motius florals (alguns semblen extrets d'un decorat dels Ballets russos), o bé amb escenes humorístiques, de contes infantils, etc. Una sèrie notable és decorada amb estrelles, espirals i zigzagues que hom diria inspirades en les investigacions abstractes del Delaunay. En contrast amb això, un joc de tres pai-pais és decorat amb representacions de costums catalans (les Caramelles, la Sardana i els Tres tombs) en un estil equidistant de Xavier Nogués i J. G. Junceda.

12. Manuel GONZÁLEZ MARTÍ, «Un gran retratista valenciano, en Barcelona: Luis García Oliver». *Levante. Suplemento gráfico de los domingos*, 8 de maig de 1966.

13. Quan l'any 1921 l'artista va encarregar-se de la revista de l'associació Pro Ex-libris, va dissenyar-hi una marca que encara és molt deutora de l'estil de la ceràmica valenciana del segle XV.

14. Luis GARCÍA OLIVER, «La técnica de Luis García Falgàs», *Asociación de Exlibristas de Barcelona*, XIV, 27-28, juny/desembre de 1964.

15. Cit. nota 7.

el mundo entero, y muchos de los por él diseñados figuran en las vitrinas de museos y colecciones particulares»⁹. Justament al museu creat per González Martí es conserven unes mostres d'aquesta activitat: es tracta de ventalls amb temàtiques mitològiques, galants, etc.¹⁰.

Manuel González Martí també relata que al taller de Povo es duïen a terme encàrrecs per al comerciant català Lleó Bergadà, l'empresa del qual, dedicada a la venda de ventalls, tenia ramificacions fins a París i el Japó, i «más de una vez fueron nuestros jóvenes pintores a la capital francesa para orientar sus talleres». Bergadà és un personatge clau de la carrera del nostre artista, ja que probablement va facilitar el seu trasllat a Barcelona, va esperar la seva formació tècnica en el camp del gravat i li va encarregar el primer ex-libris¹¹.

Juntament amb altres companys de l'Escola de Belles Arts valenciana, Falgàs va treballar també en la indústria ceramista de la veïna localitat de Manises. Segons Manuel González Martí¹², el grup era format pels escultors Vicenç Navarro, Joan Baptista Palacios i Josep Capuz, pel germà d'aquest, Pasqual —ja esmentat— i pel mateix Falgàs. Excepte Navarro, els joves artistes treballaven a la fàbrica dels fills de Justo Vilar. A Manises, Falgàs pintava, entre altres coses, «unas placas de 25 por 40 centímetros, a la manera del siglo XV, sólo en azul, interpretando, con figuras vistiendo indumentos de la época, refranes valencianos», segons testimoni de González Martí, qui afirma també que les produccions del nostre artista havien arribat a ser considerades antigues pel col·leccionista Lázaro Galdiano¹³.

En aquest moment de la seva biografia artística s'obre un parèntesi amb motiu del servei militar desenvolupat a Melilla entre 1903 i 1905. Entre els papers personals de l'artista hi ha una carta datada en aquesta ciutat el 30 de maig del 1903 i dirigida al seu amic, el pintor Antoni Esteve. En aquesta carta, enriquida amb dos dibuixos acolorits, Falgàs revela les seves il·lusions artístiques juvenils, encara molt influïdes per l'idealisme romàntic. En un pla més concret, també hi afirma: «Dibujo algo y espero pintar mucho», que ens assabenta del fet que l'artista en aquella època encara devia tenir «aspiracions» a ser pintor de cavallet, cosa que no sembla que el preocupés més endavant. Falgàs acaba la carta donant records als amics valencians, entre els quals hi ha Pinazo.

Acabat el servei militar Garcia Falgàs tornà a València. D'aquest moment (febrer del 1906) coneixem una postal dibuixada per ell i adreçada al mateix destinatari, a través de la qual també es pot rastrejar el pensament estètic del nostre personatge. El text diu: «Querido Antonio: ¿que esperarán los autores de sus obras? ¿Por qué se escribe? —Asunto es éste amigo del alma que no una, sino cien veces se me ha ocurrido—. ¿Es para darse gusto ellos

mismos? ¿Porque han de dar consejos y dictar sentencias? ¿Quiénes son ellos? Prefiero a los comerciantes. Luis. Vale[nci]a, febrero 1906».

Falgàs es casà a València amb Vicenta Oliver Aznar, el 5 d'agost del 1906. La parella sembla establerta a Manises, on neix el seu primer fill el 5 de juny del 1907. Precisament per celebrar aquest esdeveniment Falgàs va realitzar un aiguafort, la primera mostra que li coneixem d'aquesta tècnica i que consisteix en el rostre de perfil del seu fill acabat de néixer. El fet que Falgàs es traslladés a Manises, després del seu casament, sembla degut a la seva consolidació professional en la indústria de la ceràmica: hom esmenta¹⁴ que Falgàs havia estat nomenat «director» (hem d'entendre que es tractaria de la direcció artística) de la fàbrica de ceràmica dels germans Vilar. Però el seu període valencià era a punt d'acabar. De mica en mica el grup de joves artistes es va anar dispersant: Pasqual Capuz va traslladar-se a Barcelona, el 1907, on va començar a treballar per a la litografia Barral i aviat Lluís seguiria els passos del seu cunyat.

Sembla que Falgàs va arribar a Barcelona el 1908, però les circumstàncies exactes de la situació s'escapen del nostre coneixement. Segons Manuel González Martí, era perquè el treball de pintors de ventalls era simpàtic però sense horitzons¹⁵; aleshores Lleó Bergadà l'hauria contractat com a director artístic de la seva empresa de Barcelona, endevinant les possibilitats que se li oferien a la capital catalana. També hi devia influir la seva excel·lent relació amb Pasqual Capuz, que s'havia casat amb Teresa Garcia Falgàs, germana del nostre biografiat. El cert és també que Barcelona s'havia revelat un bon destí per als artistes valencians, sobretot els dibuixants o il·lustradors i els que es dedicaven a l'ensenyament. El nombre dels establerts a la ciutat de Barcelona fou considerable: per citar-ne uns quants, esmentem Josep Mongrell, Vicent Climent, Borràs Abella, Francisco de Cidón, Carles Ruano Llopis o Josep Segrelles¹⁶.

Al principi Falgàs no va perdre la relació amb la seva ciutat, com ho testimonien les col·laboracions a la revista valenciana *Impresiones*, creada el 1908 per Folchi. Els dibuixos falgasians fan gala d'un estil nerviós però elegant, ben modernista, enriquit amb superfícies d'esquitxat¹⁷. A Barcelona també va treballar durant els primers anys com a ninotaire a les revistes *El Diluvio. Suplemento ilustrado* (1908-10) i, segons sembla, a *L'Esquella de la Torratxa*¹⁸. Els dibuixos per al suplement setmanal del diari *El Diluvio* es troben en la mateixa línia que els coetanis a *Impresiones*. Ens interessa destacar les equilibrades cobertes i contracobertes, on l'autor de l'acudit també dissenya cada setmana la capçalera de la revista i on ja veiem el rigor i l'elegància de la calligrafia falgasiana. Malauradament, no ens consta que l'artista tornés a conrear la il·lustració de revista (cosa que sí que va fer Capuz en publi-

cacions com *Papitu* o *Color*). Això segurament ha contribuït a fer que el seu nom sigui poc conegut a Catalunya.

Al mateix temps que col·laborava amb la premsa satírica barcelonina, Falgàs també va entrar a treballar per a la indústria gràfica. Seguint les passes de Pasqual Capuz, es va posar al servei dels germans Barral, per als quals, com veurem, va fer dissenys. La tasca publicitària en general serà analitzada més endavant. Ara, per a una claredat més gran de l'exposició, centrarem la nostra atenció en l'activitat de Falgàs com a gravador.

Falgàs gravador

La major part dels gravats de Falgàs són ex-libris, i generalment han estat l'àmbit de la seva obra més conegut, però l'artista va realitzar també diverses planxes d'altres tipologies. Com ja hem dit, el primer gravat de què tenim notícia és un aiguafort on figura el cap d'un infant amb la llegenda: «Retrato de mi primer hijo Luis hecho en Manises el 9 de Agosto del año 1907 a los dos meses justos de su nacimiento». Retrobem el gravador l'any 1913 amb dues làmines: una, amb el títol de *Els clavaris*, representa un grup d'aquests membres dels gremis valencians i destaca per la seva exactitud antropològica, en la línia del que en altres contextos se sol anomenar «regionalisme». L'altre gravat és una extraordinària versió a l'aiguafort i aiguatinta del *Piojoso* de Murillo. En coneixem dues proves diferents, una signada i datada «Falgàs/1913» i amb les indicacions «2/6» i «Luis García impr.»¹⁹. Ignorem el lloc on van ser treballades les dues planxes del 1913, però poden ser un testimoni del viatge d'estudis fet per l'artista a París per aprendre-hi a gravar amb l'aiguatinta.

Falgàs va ser enviat a París per Lleó Bergadà, a treballar al costat de l'especialista André Lambert. Aquest gravador, d'origen suís però nascut a Alemanya, va gaudir d'una justa fama per la seva excel·lència²⁰. González Martí afirma que el viatge a París era imprescindible per al coneixement d'aquesta tècnica, ja que no era ensenyada a cap escola espanyola.

Tampoc no és segura la cronologia del viatge, que algunes fonts fan durar tres anys, i situen cap a 1913²¹. A París, Falgàs va arribar a dominar la difícil tècnica de l'aiguatinta, especialitat en la qual s'ha arribat a dir que ha estat un dels millors conreadors mundials. En les seves obres l'artista potser no sempre assoleix la riquesa de qualitats expressives que per exemple trobem en les planxes gravades per un Xavier Nogués, però cal reconèixer que el tipus de treball net i detallista, sovint al límit de la miniatura, que caracteritza l'obra exlibrística del valencià, revela un domini virtuosístic de tots els

Figura 2. Paper de carta per a l'empresa Barral Hermanos (1909), amb indicacions manuscrites de l'autor.

Figura 3. Original per a una targeta publicitària dels tallers litogràfics Auber y Pla, de Barcelona (c. 1910), de clara influència vienesa.

16. Desenvoluparem més aquest tema a la nostra tesi doctoral. Pilar VÉLEZ ja ha destacat la importància d'aquests artistes a *Pascual Capuz (1882-1959) Il·lustrador i cartellista* (cat. exp.), Sala d'art Artur Ramon, Barcelona, 1993, mentre que artistes com Antoni Clavé parlen amb admiració del mestratge de Mongrell. És digna de destacar, això no obstant, l'oposició «militant» del noucentisme oficial visible, per exemple en el fet que el 1920, quan Pasqual Capuz va guanyar a Barcelona el concurs per al cartell de l'Exposició d'Art d'aquell any, els noucentistes no ho van acceptar, qualificant-lo de «vil cartell», i van optar per editar a costa seva el segon premi, projectat per F. Galí: Rafael BENET, «Els cartells de l'exposició», *La Revista*, 110, 16 d'abril de 1920, p. 98 i «Exposició de Primavera», *La Revista*, 111, 16 de maig de 1920, p. 120.

17. José Luis ALCAIDE/Javier PÉREZ ROJAS, «El modernisme i la il·lustració gràfica valenciana: la revista *Impresiones*», *Saó*, 1989, p. 28-31; Javier PÉREZ ROJAS; José Luis ALCAIDE, *Del Modernismo al Art Déco. La ilustración gràfica en Valencia* (cat. exp.), Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, Madrid, 1991, p. 15, 19.

18. Podríem inferir d'aquí un cert posicionament republicà i progressista de Garcia Falgàs, que retrobem durant la guerra civil (quan actua com a membre del Sindicat de Dibuixants Professionals) o, anteriorment, quan se'l cita entre els possibles il·lustradors de les obres completes de Vicenç Blasco Ibáñez. De tota manera, no ens consta que aquestes simpaties anessin més enllà.

19. Al Museu González Martí es conserva una versió a l'oli sobre cartró amb la mateixa temàtica dels Clavaris, datada el 1914 (núm.

d'inventari 297). Quant al *Piojoso*, aquesta mateixa planxa va ser reutilitzada pel seu autor l'any 1921 per fer-ne un ex-libris a nom de Carlos Miracle (ex-libris número 53).

20. THIEME-BECKER, sub voce Lambert; E. W. NETTER, Deux artistes suisses à Paris, *Pro Ex-Libris*, I, 1, gener de 1921, p. XVIII-XIX; Elena PAEZ, *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional*, vol. II, Madrid, Ministerio de Cultura, 1982, p. 75 (assenyala que A. Lambert residí a Espanya des del 1920).

21. Cit. nota 14.

Figura 4.
Els Clavaris (1913), aiguafort amb aigüatinta,
de temàtica «regionalista».

Figura 5.
Ex-libris per a Lleó Bergadà (1916), comerciant de ventalls que
va sufragar part de l'ensinistrament tècnic de Garcia Falgàs.

ressorts d'aquesta tècnica depurada. Ex-libris com ara el número 50, amb l'autoretrat de Falgàs, o bé el número 39, amb unes mans que sostenen un tub d'assaig, són autèntics prodigis de precisió.

La relació de Falgàs amb Lleó Bergadà, que va ser essencial per al desenvolupament de la seva vocació de gravador, no responia, però, a una actitud de mecenatge desinteressat. Malauradament, l'activitat de Falgàs per al seu patró no ha deixat prou rastres documentals, però, de tota manera, tenim constància d'un seguit de treballs falgasians, de caire publicitari, destinats a l'empresa de Bergadà. A la Biblioteca de Catalunya i en altres col·leccions hem pogut trobar alguns d'aquests elements de publicitat, realitzats per Falgàs, que anuncien les novetats de la temporada. Es tracta de petits impresos gravats a l'aiguafort i aigüatinta, damunt papers de qualitat. Aquest fet és indicatiu d'una política publicitària destinada des del principi a dotar el producte anunciat —els ventalls— d'una àura de luxe i exclusivitat. Per tant, l'empresari barceloní va enviar el nostre artista a millorar la seva formació amb un objectiu clar: aconseguir augmentar el nivell de qualitat de tots els productes de la casa, inclosos els promocionals, en sintonia amb la seva expansió internacional.

El cas més evident d'aquesta tendència es troba en dos gravats datats el 1916 i dels quals n'hi ha exemplars a la Biblioteca de Catalunya²². Un gravat representa una *maja* de cos sencer, amb pinta i mantellina, ventall a la mà i mirada desafiant, mentre que a l'altre apareix una dona de la mateixa tipologia però només en format de bust, en un marc ovalat. En tots dos casos s'hi inclou el text «León Bergadà S. en C. Barcelona» també gravat. Els exemplars de la Biblioteca de Catalunya duen a llaipsis l'anotació «500», que sembla indicar la quanti-

tat assolida pel tiratge de cada làmina. Segons hem pogut constatar en altres col·leccions, aquestes composicions (gravades sobre un bon paper de fil) constituïen les cobertes d'un petit fullet de quatre pàgines que anunciava les novetats de la temporada 1917, en especial l'elegant ventall «Musette», creació de la casa Bergadà il·lustrada a l'interior per una quatricromia també dibuixada per Falgàs, autor de tota l'ornamentació del fullet²³. Amb bon criteri a causa de la voluntat exportadora de Bergadà, l'estil de la figura de les cobertes cau de ple en allò que s'anomena *espagnolade* i que, aleshores com avui, encara crida força l'atenció del consumidor europeu.

El mateix any Falgàs grava el seu primer ex-libris amb aigüatinta i, com no podia ser altrament, el dedica al seu mentor. Aquesta petita joia, amb el lema «Parva domus magna quies», és il·lustrada per una masia catalana, acompanyada al primer pla per una cadira de boga, enmig d'un ambient de gran serenitat.

El 1916, a part d'aquestes obres per a Bergadà, és també l'any de realització de diversos gravats importants: un representa un *Alcalde valencià*, amb síndries i acompanyat per un infant, que continua la línia «regionalista» iniciada amb *Els Clavaris* (només n'hem pogut estudiar unes quantes proves d'estat, de qualitat deficient). D'aquell any encara és un curiós gravat on apareix una dona nua, acompanyada de dos vells lascius i un simi. Aquest animal du un penjoll que continua fora del marc del gravat (però dins de la petja) i que consisteix en la xifra «69» dins d'un cercle. Aquesta obra, d'interpretació obscura —hem arribat a pensar en una versió irònica del tema de Susanna i els vells—, és també la primera mostra que coneixem de l'art eròtic de Garcia Falgàs, no gaire abundant però que

22. Biblioteca de Catalunya, secció de gràfics V 4 c, registre 7837.

23. Els fulls interiors són impresos per la Tipografia La Academia de Barcelona. Segons l'últim full, León Bergadà S. en C. disposava d'una fàbrica a València, mentre que la casa central era al barceloní passatge del Crèdit, núm. 6. Cal dir que l'any 1915 Falgàs havia fet ja un imprès on Bergadà presentava les novetats de la temporada, si bé en aquella ocasió no es tractava d'una aigüatinta, sinó d'una quatricromia que reproduïa un interessant original, de pinzellada gruixuda força expressionista: el bust de perfil d'una dona agitanada, amb l'inevitable ventall.

24. B.C. Aribau, *La Pàtria*, Edició d'Eugènia Simon, Barcelona, 1921 [impremta La Neotopia], «Biblioteca Minúscula Catalana, 1».

25. «Luis García Falgàs», *Asociación de Exlibristas de Barcelona. Circular para nuestros asociados*, IV, 7 de juny de 1954, p. 97.

26. Miguel de Cervantes Saavedra, *Rinconete y Cortadillo. Novela exemplar*, S.A. Horta de impresiones y ediciones, Barcelona, 1952, «El Yelmo de Mambrino, obras completas, III».

27. Museu Nacional de Ceràmica i Arts Sumptuàries (València), núm. d'inventari 192 (retrat de Velázquez).

28. Santi Barjau, «L'associació "Pro Ex-libris" (1919-1922) i la seva revista. El renaixement de l'exlibris a Catalunya després de la Primera Guerra Mundial», *Ex-libris. Portaveu de l'Associació Catalana d'Exlibristes* (Barcelona), VIII, 14, gener/juny de 1996.

sempre aflora en la seva producció. Es tracta d'una visió sensual i alhora tràgica de la vida on el tractament dramàtic de les ombres, aconseguides mitjançant la tècnica de l'aiguatinta, aconsegueix una alta expressivitat. En obres com aquesta, Falgàs ens apareix bastant proper a certs dibuixants catalans del moment, com l'il·lustre decadentista Ismael Smith o el menys conegut Robert Cartes.

L'any 1920 Falgàs gravà una sèrie de quatre aiguatintes per a la publicitat de ventalls, que malgrat la manca de referències també hem de considerar com a obres per a Lleó Bergadà. Es tracta de quatre figures femenines —totes amb el ventall corresponent— vestides a la moda de diferents períodes històrics i acompanyades de les indicacions: «1620», «1730», «1830» i «1921». Naturalment, aquesta darrera exemplifica la moda de la temporada que s'acostava i que el fabricant de ventalls pretenia divulgar a la seva clientela.

Precisament el 1921 Garcia Falgàs va fer el seu gravat més petit, segurament un dels més petits de la història d'aquesta tècnica. Forma part de l'edició microscòpica de *La pàtria*, de Bonaventura Carles Aribau, llibre que comentem més avall. El gravat (aiguafort o punta seca) no fa més de 2 x 1,5 cm i representa un home amb barretina, bastó, gec, faixa i espadenyes, que saluda amb la mà (il·lustrant el primer vers del famós poema romàntic català: «Adéu siau turons, per sempre adéu siau...»). Per acabar de donar-li el seu valor excepcional, el gravat és presentat en dos estats, acolorit a mà i sense acolorir²⁴. És possible que també fes un gravat per a d'altres obretes de la «Biblioteca Minúscula Catalana» que encara no hem reeixit a localitzar.

En data que no podem precisar, Falgàs féu una altra aiguatinta per al fabricant de ventalls valencià Josep M. Albiñana, utilitzada en la seva publicitat del 1922. El gravat representa una figura nua, de sexe ambigu, mig coberta per un enorme ventall. Anys més tard, l'artista va adaptar aquest gravat com a ex-libris per al mateix client.

A partir del 1922, Falgàs deixà de fer ex-libris i no hi retornà fins vint-i-cinc anys més tard; durant aquest llarg període sembla que va abandonar igualment el conreu de qualsevol altra aplicació del gravat noble. En efecte, durant anys l'artista apareix concentrat especialment en la publicitat, en la il·lustració de llibres mitjançant procediments ordinaris o fins i tot en projectes per a decoració interior de botigues. Això no vol dir que Falgàs no tingués una forta vocació en aquell sentit; en conversa amb Francesc Esteve i Botey, el nostre artista hauria dit que «lamentaba de todo corazón no poder dedicarse exclusivamente a cultivar este género de grabado en sus múltiples manifestaciones, limitándose sólo a refugiarse en él, como sediento peregrino en el oasis fresco y reconfortante»²⁵.

Els gravats següents que li coneixem ja són els set aiguaforts que il·lustren una de les novel·les exemplars de Cervantes: *Rinconete y Cortadillo*²⁶. En aquesta edició de bibliòfil del 1952, Garcia Falgàs fa probablement les seves obres més «expressionistes», responent a la temàtica de la novel·la. El mateix any va fer un gravat del Castel Nouvo de Nàpols com a nadala de la S. A. Horta, impremta barcelonina de gran tradició. Descontent del seu primer tempteig, Garcia Falgàs va repetir la planxa, de gran format, amb un fort clarobscur. L'any següent també va fer la nadala de la mateixa empresa, aquest cop amb la figura de sant Jordi de la façana gòtica del Palau de la Generalitat de Catalunya, a Barcelona.

Amb motiu del naixement del seu segon fill (mort prematurament), l'artista va fer un altre gravat amb aiguatinta, que duia aquest text: «Nos ha nacido un hijo y nos ha amanecido un día venturoso», acompanyat de les indicacions: «Luis Garcia Falgàs grabó. E. Castells de Valls estampó». En dates que de moment no podem precisar, va realitzar encara altres gravats que es conserven al Museu de Ceràmica de València, on consten com a proves úniques: *Zambra gitana*, *Chulas con mantilla y perro galgo ruso* i *Cabeza retrato de Velázquez*²⁷.

Ex-libris

L'exlibrisme, que havia tingut una gran expansió a Catalunya durant el període modernista, amb noms tan insignes com Alexandre de Riquer, Josep Triadó o Joaquim Renart, va passar per un decaïment aparent durant els anys de la Primera Guerra Mundial, potser a causa del trencament de relacions normals entre els col·leccionistes d'ex-libris dels diversos països europeus. Després d'aquella crisi de creixement aviat se'n va reprendre l'afició, ja que l'enriquiment sobtat de moltes capes de la burgesia durant el conflicte, aprofitant la neutralitat d'Espanya, va donar un nou impuls a la despesa en articles sumptuaris i artístics, entre els quals es troben els ex-libris. El renaixement de l'exlibrisme a Catalunya entorn del 1920 es va canalitzar sobretot a través de l'associació Pro Ex-libris. Lluís Garcia Falgàs, que el 1916 ja havia fet cinc ex-libris a l'aiguatinta (a més d'alguns impresos amb gravats ploma), va formar part d'aquesta associació de vida efímera però que cal ressaltar, sobretot per la revista de bibliòfil que edità entre 1921 i 1922 i on la participació del nostre artista va ser fonamental.

Per a una anàlisi detallada de la revista i de l'actuació falgasiana en l'associació remetem el lector a un nostre article recent²⁸. D'altra banda, creiem que la faceta del Falgàs exlibrista és, dintre de tot,

29. GRAS VILA, cit. nota 5; CATASÚS, cit. nota 5; FRANCISCO ESTEVE BOTEY, *Grabados españoles contemporáneos: Luis García Falgás*, separata de *Revista Bibliográfica y Documental*, vol. 5, 1951; Àngel MARSÀ, «Un exlibris raro de Luis García Falgás», *Asociación de Exlibristas de Barcelona*, IV, 8, desembre de 1954, p. 120-122 (parlant de la fortuna crítica del nostre artista Marsà diu que en la seva joventut, essent crític d'art, «en diverses publicaciones juveniles y en algún diario de escasa tirada», havia dedicat a Falgàs un article que encara no hem localitzat); Joaquín RENART, «El exlibris en España», *Asociación de Exlibristas de Barcelona*, VII, 14-15, juny de 1958, p. 149-151.

30. J. F. RÀFOLS *Diccionario biográfico... sub voce García Falgás*. En canvi, Manuel GONZÁLEZ MARTÍ, *Méritos de unos condecorados. ¡Muchas gracias, señor ministro!* (retall d'un diari no identificat, conservat entre els papers familiars), esmenta la xifra de 114 ex-libris.

31. Giuseppe CAUTI, «Ipotesi per una lettura «difficile» dell'ex libris moderno», a *Gabriele d'Annunzio e l'arte dell'Ex libris nel primo Novecento* (cat. exp.), Pescara, 1988, p. 49-50.

32. Antonio PACH, «Pequeñas historias de unos ex-libris», *Asociación de Exlibristas de Barcelona*, XIV, 27-28, juny/desembre de 1964, p. 27-30.

33. «Luis García Falgás», *Asociación de Exlibristas de Barcelona*, IV, 7, juny de 1954, p. 97-99.

34. MARSÀ, cit. nota 29, p. 121.

35. *Escuela de Artes y Oficios y Bellas Artes* (Barcelona), 1921-1922.

36. RÀFOLS, cit. nota 30.

37. S[ILVIO] L[AGO]. «La Exposición de Valencia», *La Esfera*, III, 139, 26 d'agost de 1916 (l'artista hi és anomenat «García Falias»). S'anuncia també la seva participació en una exposició de ventalls a Madrid, el 1921 («El decorador Povo», *La Esfera*, VIII, 386, 28 de maig de 1921, on és citat com a «García Falgés»). Per a l'exposició amb el fill, vegeu «Ateneu de Tarragona. Exposició Lluís García», *Diari de Tarragona*, 30 d'abril de 1932.

38. F. ESTEVE BOTEY, cit. nota 29, p. 4.

39. Per a l'estudi dels dibuixos han estat de gran ajut les fotografies realitzades per Jordi Calveras i Joan Sagristà.

40. J. F. PÉREZ SORIANO, «Publicidad de escaparates», *Curso de Publicidad y Organización*, Barcelona, Editorial Cultura, 1928. Vegeu també Antonio BLANCO, «Conferencia técnico-publicitaria [...] en el Ateneo Enciclopédico Popular el 23 de mayo de 1929», *Barcelona, Suplemento a la Revista Paramount*, 1929, p. 7.

la més ben coneguda a través de diversos articles i fins i tot llibres publicats fins ara, raó per la qual aquí només hi passarem per sobre²⁹.

El diccionari biogràfic «Ràfols» afirma que l'artista va fer fins a dos-cents ex-libris, xifra exagerada, ja que tot sembla indicar que la seva producció comprèn una vuitantena d'ex-libris gravats a l'aiguatinta i uns vint-i-cinc d'altres tècniques (fotogratat ploma, litografia, gravat a l'acer en relleu, etc.)³⁰. La tasca exlibrística de Lluís García Falgàs, com dèiem en parlar dels gravats, es concentra en dues etapes ben definides: 1916-1922, amb una setantena de mostres, i 1947-1953, menys activa.

Els ex-libris falgasians posen en escena un ampli repertori de referències culturals: l'antiguitat clàssica (Homer, Diògenes o el Discòbol) i l'edat mitjana, però també i especialment el rococó francès i el romanticisme (Beethoven). Humor i sarcasme, erotisme, pensaments filosòfics amb lemes llatins, al·legories del món del llibre... els ex-libris de García Falgàs contemplen un ampli ventall de gèneres, sovint amb un segell «espanyol» (corsa de braus, reinterpretacions de quadres de Murillo o Velázquez, cervantisme, etc.) que sens dubte va facilitar-ne certa difusió internacional. L'estil i la tècnica d'aquestes obretes no guarden concomitàncies amb l'aspecte voluntàriament tosc i neopopular dels boixos executats simultàniament pels noucentistes E.C. Ricart, Obiols o Marlet, sinó que hi veiem una sofisticació que alguna vegada ha estat classificada com a Déco³¹.

El virtuosisme tècnic que es manifesta en el domini de l'aiguatinta o en el petit format de moltes marques era completat en moltes ocasions amb l'acoloriment manual dels ex-libris, sens dubte per augmentar-ne el valor. Per motius similars, en una ocasió el client va fer ratllar la planxa gravada després d'haver-ne obtingut només quaranta-sis proves. Aquesta anècdota va ser molt celebrada en el reduït món dels col·leccionistes d'ex-libris, la qual cosa provocà que un altre client encarregués a Falgàs una nova marca on apareix Diògenes que busca un exemplar del gravat intrometible³². Al Museu de Ceràmica i Arts Sumptuàries de València es conserven alguns dibuixos previs per a gravats, i en especial per a ex-libris, que revelen l'art grau d'exactitud dels seus projectes.

Després de la guerra civil espanyola, Falgàs també va ser una peça important de l'enèsim renaixement de l'exlibris a Catalunya. Soci fundador l'any 1951 de l'Asociación de Exlibristas de Barcelona (AEB), per a la qual va dissenyar el distintiu³³, Falgàs va participar el 1951 i el 1953 amb uns ex-libris de tema quixotesca als premis «Sedó Peris-Mencheta» organitzats per aquesta entitat³⁴.

Durant els anys de més alta activitat exlibrística l'artista també es troba inclòs entre el professorat de l'Escola d'Arts i Oficis i Belles Arts de Barcelona. Durant el curs 1921-1922, efímerament, va ser pro-

fessor ajudant meritori a la classe de dibuix artístic de la tercera escola d'aquest centre d'ensenyament, al costat del seu cunyat Pasqual Capuz³⁵. Ràfols esmenta a més que des del 1923 Falgàs era professor, per oposició, de l'Escola de Belles Arts de Barcelona³⁶.

Falgàs exposà rarament. Al marge d'una exposició monogràfica d'ex-libris celebrada a Brussel·les no consta que la seva obra tingués gaire ressò públic a Catalunya ni a València. A la seva ciutat natal, participà amb gravats en una mostra col·lectiva celebrada el 1916 sota iniciativa de Sorolla. L'any 1932 Lluís García Oliver va presentar pintures a l'oli a l'Ateneu de Tarragona i va voler que el seu pare exposés al seu costat una selecció dels seus millors aiguaforts per a ex-libris³⁷; i tornà a exposar-ne a València el 1951, coincidint amb la I Exposició Ibèrica d'Ex-libris celebrada en aquella ciutat³⁸. Però, en general, els canals públics de comunicació del seu quefer van ser o bé el món tancat del col·leccionisme o bé l'anonimat dels productes gràfics publicitaris.

Dissenyador gràfic

A diferència dels ex-libris (que sempre van signats, quasi sempre porten la data de realització o un número d'ordre i han estat objecte de prou atenció per part dels estudiosos de l'exlibris), la tasca comercial i publicitària de García Falgàs, com la de qualsevol artista que conreï aquest gènere, és un camp quasi totalment inexplorat. Tot i que alguns col·leccionistes s'hi dediquin, els reculls d'impresos publicitaris no sempre són accessibles; a vegades s'especialitzen massa en unes temàtiques concretes o capricioses, i, per acabar-ho d'espantillar, molts artistes (i Falgàs entre ells) en rares ocasions hi deixaven constància de la seva autoria. En aquestes condicions, pretendre fer una relació dels dissenys d'identitat creats per ell seria un objectiu pràcticament quimèric. Per sort, hem tingut accés a una col·lecció (incompleta però representativa) d'impresos i de guaixos i dibuixos originals de Falgàs, conservats pels seus familiars barcelonins³⁹. Mercès a aquesta col·lecció, hem pogut fer-nos una idea de l'abast i l'orientació del treball publicitari del nostre artista al llarg de quasi tota la seva vida. A aquests materials forçosament incomplets cal afegir-hi també els donatius de la vídua i el fill que es troben als museus de València i Manises, així com altres exemplars solts que hem pogut anar trobant ací i allà.

En un altre moment i ocasió potser tindrem l'oportunitat de descriure i analitzar amb detall aquests productes de disseny gràfic. Ara ens limitarem a esbossar-ne les línies característiques, tenint en compte que el lector no disposa dels re-

Figura 6.
Projecte per a un pai-pai amb motius florals en la tradició dels Ballets russos.

ferents visuals adequats. L'art comercial de Falgàs es desenvolupa a través de diverses tipologies gràfiques (etiquetes, embolcalls, fullets o cartells) posades al servei dels productes més variats. Sense voler ser exhaustius, els espècimens estudiats pertanyen als béns de consum següents: alimentació (probablement un dels camps que l'artista conreà amb més assiduitat), productes tèxtils, perfums, medecines i molts altres.

D'entre els nombrosos projectes d'embolcalls per a xocolates i bombons, convé destacar-ne un. La marca de xocolates *Nelia* va centrar durant anys la seva estratègia publicitària en un personatge identificatiu, la *nena Nelia*, rosseta panotxa d'enormes ulls blaus, amb un vestit blanc i blau de farbalans i un desmesurat llaç blau al cap. No sabem si totes les aparicions públiques de *Nelia* es deuen a Falgàs, tot i que la presència d'un dibuix entre els seus papers ens autoritza, si més no, a establir-ho com a hipòtesi versemblant. Actualment la *nena Nelia* és pràcticament desconeguda, però la seva fama a l'època va ser considerable. Un tractadista afirmava l'any 1928: «¿[...] quién no conoce hoy a la simpatiquísima muñequita?»⁴⁰. *Nelia* organitzava concursos, com ara el que s'anuncia a *En Patufet* el 1926 sota el títol «Avis, patufistes!»⁴¹ o bé els

Figura 7.
Il·lustració continguda en un fullet que anunciava les novetats de la casa Lleó Bergadà per a la temporada 1915.

que es notifiquen en uns cartells de la col·lecció *Carulla*⁴².

També és notable la vinculació de l'artista amb la xocolata *Ametller*. Durant anys, l'estratègia publicitària d'*Ametller* trobava suport en els cromos que oferia en els seus productes. Falgàs en dibuixà una sèrie notable, amb uns infants que escenifiquen diverses receptes de cuina. L'estil és moderadament caricaturesc, humorístic.

Altres realitzacions per a la indústria alimentària són els embolcalls per a galetes, en especial per a la marca *Solsona*; els projectes per a les empreses torronaires de *Xixona* (notables els petits cartells impresos sobre cartró i en relleu per a la *Vda. de Wenceslao Monerris Rovira*) o bé les etiquetes per

41. Enric SATUÉ, *El llibre dels anuncis vol. 1. El temps dels artesans (1830-1930)*, Altafulla, Barcelona, 1985, p. 231.

42. *Catalunya en 1000 cartells, des dels orígens fins a la guerra civil*, Postermil S.L., Barcelona, 1994, p. 310, núm. 733, 735.

43. *1er Àlbum Gallina Blanca*, Barcelona, 1945, 3a edició. Existeix un projecte —no realitzat— de coberta per al segon àlbum de cromos Gallina Blanca: en la mateixa línia de l'anterior, s'hi veu una gallina amb ulleres que mostra un àlbum de cromos a uns pollets.

44. F. GHOZLAND; H. DABERNAT, *Pub & Pilules*, Eds. Milan, Tolosa, 1988, p. 11.

45. *La Esfera*, IV, 162, 3 de febrer de 1917; PÉREZ ROJAS; ALCAIDE, 1991, cit. nota 17, lám X.

a les confitures Bebé. Quant a les begudes, podríem citar projectes com la natura morta hiperrealista per a la Fàbrica de licors y jarabes La Andaluza o bé el cas excepcional de la Soda Jumate («Boisson gazeuse sans alcool à base du meilleur mate du Paraguay»), probable projecte per a cartell, d'un realisme simplificat, on apareixen un home i una dona a la platja compartint la beguda. A causa de la llengua del text, hom pot pensar que la tasca professional del nostre artista va tenir també difusió internacional en un altre camp que no fossin els ex-libris.

Però potser un dels millors clients del ram de l'alimentació va ser l'empresa catalana Gallina Blanca. Garcia Falgàs realitzà per a ella cartells, anuncis i sobretot alguns dels cromos tan famosos al seu temps. La coberta de l'àlbum número 1, editat cap al 1944, és obra del nostre artista⁴³. Quant als cromos pròpiament dits, a part d'una sèrie dibuixada per Junceda amb guió d'aventures, i d'altres exemplars que són clarament fotografies acolorides, sembla que Falgàs devia ser l'autor dels dibuixos originals que, convenientment reduïts, s'imprimien a tot color. En efecte, hem pogut observar les il·lustracions detalladíssimes (al guaix) per als cromos de contes (*El Gat amb botes*, *La Bella dorment*, *Pell d'ase*), o de costums mariners.

Tot i que en l'art publicitari sempre es pressuposa un encàrrec previ, no és infreqüent trobar maquetes «genèriques», fetes a l'espera d'un possible client, com una manola amb pinta i mantellina i el text «Vinos», o la il·lustració d'un marrec per a «Chocolates».

Per als gèneres de punt Falgàs fa uns projectes d'un realisme ple de *glamour*, protagonitzats per dones atractives, si bé no hi manquen estilitzacions art Déco, etiquetes caricaturesques, etc. La propaganda per a les Pañolerías Baró mostra una figura d'home que es moca sorollosament sota la pluja. Hem vist exactament el mateix dibuix en un cartell de l'italo argentí Acchile Mauzan per a Cafiaspirina Bayer⁴⁴, fet que posa de manifest les influències foranes en Falgàs.

A més de diverses etiquetes per a perfums, Falgàs va pintar per a la Perfumeria Floralia una «manola» etèria que va ser publicada a la revista *La Esfera* de Madrid⁴⁵. Més notables semblen les actuacions a compte dels laboratoris Carulla, de Barcelona, per als seus productes, amb noms tan espectaculars com ara: B-neurín, Acetuilcolina, Paverfilina, etc. Els laboratoris Ibyss són un altre bon client de Falgàs, com ho acrediten els seus projectes per a Bazosporol i per a la vacuna antiràbica (guaix original on apareix una nena enrincolada abraçant amorosament un gos d'aspecte malaltís). Fora del camp farmacèutic, destaca el projecte per al DDT San Jorge, on aflora el sentit de l'humor de l'artista: davant de la potència de l'insecticida, un escarabat «emigra» carregat amb un farcell. El

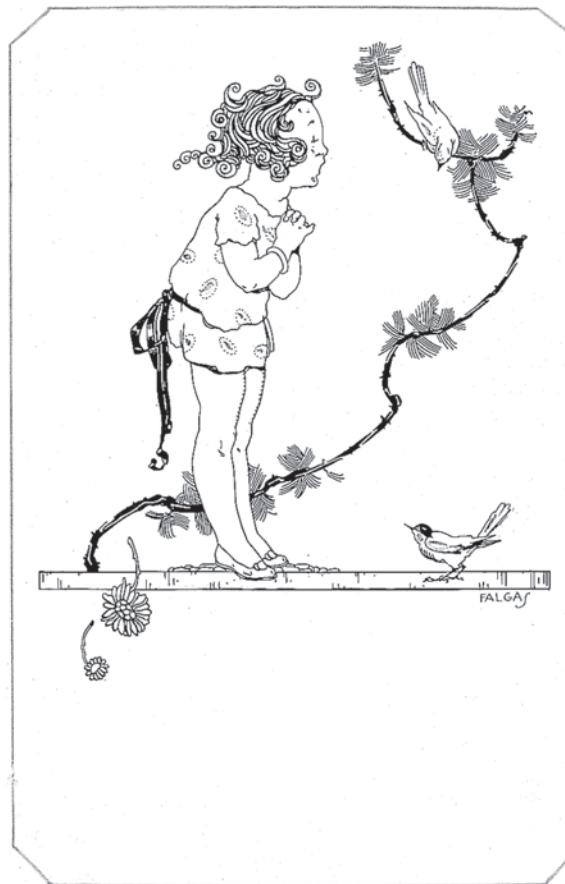

Figura 8.
Dibuix a tinta, destinat potser a il·lustrar un conte infantil.

Figura 9.
Un dels cèlebres cromos que eren regalats per la marca de xocolata Ametller.

Figura 10.
El cartell dels tints Iberia (c. 1925) és una de les creacions més recordades de Lluís Garcia Falgàs.

46. PÉREZ ROJAS; ALCAIDE, 1991, cit. nota 17, lám. XI.

47. Arxiu Administratiu Municipal de Barcelona, Governació, sèrie D, exp. 933 (1909).

48. *Catalunya en 1000 cartells*, cit. nota 42, p. 413.

49. Arxiu Nacional de Catalunya, fons Generalitat republicana, factures Dept. Agricultura, 1937, lliçall 144 (2/3).

50. Instal·lada a Barcelona el 1917, subsistí fins al 1969. Algun dibuix original du al revers la marca de tampó: «Empresa anunciadora Jules Gerzon S.A. C/ Bigay» i dates dels anys cinquanta.

51. Arxiu Nacional de Catalunya, reg. 19900.

52. *Catalunya en 1000 cartells*, cit. nota 42, p. 241, núm. 543 (Capuz 1917); p. 242, núm. 546; Arxiu Nacional de Catalunya, reg. 19982, 19994, 19950 (Ruano).

53. *Catalunya en 1000 cartells*, cit. nota 42, p. 242, núm. 545; p. 243, núm. 549.

54. Una mostra inequívoca de fins on ha arribat el desconeixement d'artistes com Garcia Falgàs ens la dona l'estranya explicació que dona un autor generalment prou ben informat com és Satué, el qual parlant d'aquest cartell arriba a atribuir-lo a Salgàs: Enric SATUÉ, «Un museu al carrer. Lletres, imatges i tècniques dels rètols comercials a Catalunya», *Diari de Barcelona*/Diputació de Barcelona, Barcelona, 1984, p. 54, 57 (nota 49).

55. Ho comenten amb esperit crític: Josep M. ROVIRALTA, «Reclamekunst», *Anuari Oliva*, 1907, p. 84; i Eugeni D'ORS, en una glossa apareguda a *La Veu de Catalunya*. Entre altres cartells fets per Cappelletto a Espanya destaquen els d'El Gramophone, Aigua de Vilajuïga, Agua de Solares i Anís Infernal.

56. Alain WEILL, *L'affiche dans le monde*, Somogy, París, 1991, p. 125.

57. Una versió es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, reg. 273 (exemplar imprès per la litografia S. Martínez) i l'altra apareix reproduïda a *100 años del cartel español. Publicidad comercial (1875-1975)*, (cat. exp.), Madrid Centro Cultural del Conde Duque, 1985 (exemplar imprès per les Indústries Gràfiques Plauber SA).

58. Enric JARDÍ, *El cartellisme a Catalunya*, Edicions Destino, Barcelona, 1983, p. 120-121.

projecte del reconstituent Morruethine⁴⁶ posa en escena una adolescent riallera amb un nen petit.

Un altre projecte excel·lent és el que Garcia Falgàs féu per al Papel de fumar Life, on apareix un home vestit elegantment, ajagut de manera indolent en un sofà mentre fuma una cigarreta. El contrast entre el negre del vestit, el groc del fons i el lila dels mobles ens recorda l'art de certs cartellistes germànics dels anys vint. Per la seva banda, les Semillas de flores selectas Kanda, tenien, com la xocolata Nelia, una figura mascota (una noia rosseta i alegre, calçada amb esclops i amb un mocador al cap, que realitza tasques de jardineria: cavar, regar, etc.) que Falgàs aplica en diversos impresos.

Hem deixat per al final els dissenys específics per a la indústria gràfica, un dels camps on Lluís Garcia Falgàs va incidir de manera més sovintejada i al llarg de tota la seva vida. Un dels primers treballs que podem esmentar, realitzat poc després de l'arribada de Falgàs a Barcelona, és l'encapçalament de paper de carta per als tallers litogràfics i tipogràfics Barral Hermanos, de la capital catalana. A la part esquerra de la composició apareix la figura nua d'un atlant que sosté la paraula llatina *Labor*. L'estil de les lletres i dels ornaments és encara modernista. L'hem vist utilitzat en cartes datades el novembre de 1909⁴⁷, tot i que, naturalment, podria ser una mica anterior. A la col·lecció familiar ja citada es conserva un exemplar imprès d'aquest paper de carta amb la frase manuscrita «Esto es mío» i la signatura a bolígraf «Falgàs». És emocionant veure com l'artista, al cap dels anys, reivindicava ingènuament el seu dret d'autor damunt una obra del seu enginy juvenil. Llàstima que no hagués estat més explícit en altres dissenys.

A més de Barral Hermanos, són diverses les impremtes que van recórrer als serveis de Falgàs. Els tallers Auber y Pla (que més tard foren anomenats Plauber i on fou imprès el conegut cartell dels Tintes Iberia) empraren targetes dibuixades per ell amb ornaments de fort sabor austríac, d'estil Sezession⁴⁸. L'empresa Gràficas Ultra també utilitzà un paper de carta dissenyat amb tota probabilitat per l'artista, on apareix un impressor que consulta un full acabat d'estampar⁴⁹; es tracta d'una figura que recorda poderosament algunes de les que apareixen als seus ex-libris. Altres empreses per a les quals Garcia Falgàs treballarà regularment foren la Litografia de José López, les edicions Barsal (de Barguñó i Salvat) i la de F. Piulats (totes de Barcelona), com també l'agència de publicitat i impremta Jules Gerzon⁵⁰.

cartellística. Conreador sistemàtic de l'anonimat, l'artista dedicà, malgrat tot, una especial atenció a aquest mitjà gràfic de comunicació, fins al punt que ens atrevim a posar els seus cartells al mateix nivell de qualitat que els ex-libris i altres gravats «nobles».

Un dels pocs cartells que apareixen signats (amb una fórmula poc habitual: «L. G. Falgàs») és el que va fer per al carnaval barceloní de 1921⁵¹. Hi apareix un arlequí en una postura difícil i rodejat de serpentes. Falgàs no és l'únic valencià que anunciava el carnaval de Barcelona, ja que en altres ocasions els cartells van ser realitzats per Pasqual Capuz (1918) o Carles Ruano Llopis⁵². La comissió de festes no devia tenir gaires recursos, ja que a més de fer servir el mateix dibuix de Ruano durant tres anys seguits (1926, 1927 i 1928), va reutilitzar aquest de Falgàs que ara ens ocupa si més no dos cops més: el 1925 i el 1934⁵³.

Però potser el més conegut dels seus cartells sigui el que anunciava els Tintes Iberia⁵⁴. Sobre un fons negre, una nena vestida de vermell sosté cinc cintes de colors diferents que acaba de tenyir en sengles bols. La idea del contrast de la figura contra el fons fosc deriva clarament dels cartells de Leonetto Cappiello (1875-1942), italià establert a París i renovador de la gràfica publicitària dels anys deu i vint. Cappiello era ben conegut a Catalunya, ja que molts industrials locals li van encarregar cartells⁵⁵. L'obra de Falgàs, que potser es pot datar cap a 1925-30, es diferencia, però, dels cartells de l'italo-francès en el fet que a Tintes Iberia la figura escenifica la utilització del producte, mentre que els cartells de Cappiello són famosos precisament per la seva nul·la relació amb les característiques de l'objecte anunciat, preocupats més per l'impacte d'una figura reduïda a una «taca de color»⁵⁶. Coneixem dues versions del cartell falgasià⁵⁷, mentre que E. Jardí en reproduïx dues variacions posteriors (no de la seva mà) sobre la mateixa idea de la nena i les vetes de colors⁵⁸. Cal destacar encara en aquest cartell els tipus de lletra, tan característics de Falgàs.

Un altre cartell tan o més notable és el dedicat a la Travesia del Puerto de Barcelona, per encàrrec del Club Natación Athletic⁵⁹. Tot i que no és signat, l'atribució es pot fer sense por d'error: el mateix tipus de lletra que apareix a Tintes Iberia i a molts ex-libris; el tractament pla de llums i ombres que trobarem per exemple als dibuixos de la revista *Moments* (1937); la posició de la figura que té paral·lels amb l'anunci de Morruethine, etc. La simplificació d'elements i l'encert cromàtic d'aquest cartell esportiu excepcional fan lamentar que l'autor no hagués donat més mostres del mateix estil.

Contrastant amb aquest cartell hi ha el de Chocolates Amatller, on apareix una col·legiala enrinxolada (tipus Shirley Temple) amb una presa de xocolata. La figura, que destaca sobre un fons negre, és descrita de manera detallista, quasi diri-

Cartellisme

L'acostumada modèstia de Falgàs es fa especialment notable quan ens enfrontem a la producció

em vuitcentista. No sabem si el cartell va arribar a ser imprès. A la mostra «100 años del cartel comercial español» celebrada a Madrid el 1985 es va exposar un dibuix original, sense firmar⁶⁰, que correspon exactament amb un esbós de mida petita que hem pogut examinar al natural i que sí que du la signatura de l'artista⁶¹. Amb menys arguments també ens atrevim a atribuir-li un altre cartell per a la mateixa marca de xocolata, que aquest cop representa un nen i una nena petoners⁶².

Un cartell que Jardí reproduïx com a anònim també és obra quasi segura de Lluís Garcia Falgàs: es tracta del que porta el text curiós d'«Anís Infernal-Cafés Titán-Jabones. M. Serra. Lérida». Damunt d'un vaixell de vela un enorme Mercuri sosté una ampolla de l'anís anunciat⁶³. Cal citar encara un petit cartell del 1926 destinat a la Primera Exposició organitzada per l'Associació d'Art (Asociación de Arte) del V al XVIII de Juny a les Galeries Laietanes de Barcelona. Un cap d'Hermes il·lustra el reclam d'aquesta mostra, de la qual lamentem desconèixer altres detalls⁶⁴. Entre els records falgàsians també es conserva un cartell de petites dimensions, muntat sobre cartró (pertany a la tipologia anomenada «cartell d'interior» o «de llibreria»), per anunciar la Litografia José López, establerta al carrer de Rosselló, 253-255, de Barcelona. El cartell (signat posteriorment a llapis) representa un home del desert, amb un vestit blanc resplendent de llum i una mena de barret de palla, i que du uns atuells de fang. L'estil realista simplificat d'aquest cartell ens porta a la memòria les millors obres de Ludwig Hohlwein, cartellista de Munic especialitzat en reclams de turisme, grans magatzems, etc., habitual de la premsa germànica dels anys vint i trenta, i l'obra del qual Falgàs sembla conèixer bé⁶⁵.

Durant la guerra civil l'artista executà altres cartells que comentem més endavant. La postguerra veu encara la realització de noves obres, com ara la dedicada a l'Orquesta Filarmònica de Barcelona⁶⁶, interessant estilització d'un director d'orquestra, o bé la que anuncia les festes de Valls del 1951⁶⁷. Tot i que no és pròpiament per a un cartell sinó per a un calendari de l'any 1942 (amb els inevitables «Arriba España. Viva Franco»), cal destacar el projecte de Cementos Fradera: una nau industrial banyada per una llum fantasmagòrica, groga i lila, que ens fa recordar un cop més alguns cartells germànics dels anys vint⁶⁸.

La guerra civil. Falgàs al Sindicat de Dibujants Professionals

La tasca de Falgàs durant la guerra civil espanyola és més abundant del que podria semblar a simple vista. El nom de l'artista (que aleshores ja tenia cin-

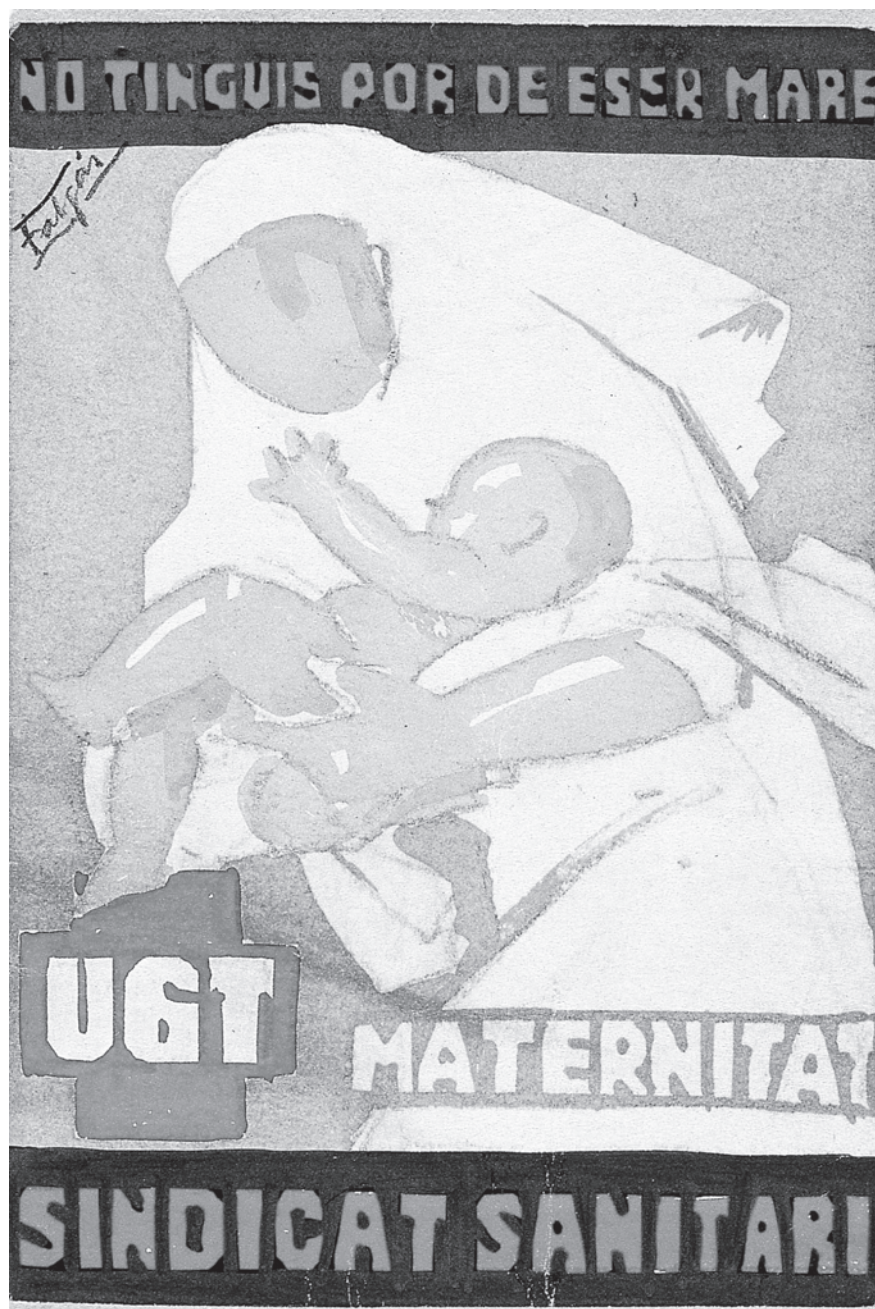

Figura 11.
Esbós d'un cartell fet per Falgàs durant la guerra civil espanyola.

59. *Art i Esport a Catalunya* (cat. exp.), Palau Robert, Barcelona, 1992, p. 78. El Club Natació Atlètic organitzà la primera travessa del port de Barcelona l'any 1926. De tota manera, creiem que la datació del cartell podria ser contemporània del butlletí mensual del club, la revista *Atletic*, de la qual hem vist fins a dotze números (agost de 1933 juliol de 1934) i on la coberta és obra de Falgàs.

60. *100 años...*, cit. nota 57.

61. Col·lecció de la família de l'artista.

62. *Catalunya en 1000 cartells*, cit. nota 42, p. 307, núm 725.

63. JARDÍ, cit. nota 58, p. 96.

64. Col·lecció de la família de l'artista.

65. Per als cartells turístics amb temàtica exòtica fets per Ludwig Hohlwein, vegeu Alain WEILL, *L'invitation au voyage, L'affiche de tourisme dans le monde*. Somogy Editions d'Art, París, 1994, p. 25, 196; Volker DUVIGNEAU, *Ludwig Hohlwein (1874-1949). Ein Meister Deutscher Plakatkunst*, (cat. exp.), Stadt museum, Munic, 1970 i *Das frühe Plakat in Europa und den USA*, Gebrüder Mann Verlag, Berlín, 1980, vol. 3, p. 119-132 (cat. núm. 1315-1485).

66. *Catalunya en 1000 cartells*, cit. nota 42, p. 210, núm 458.

67. També va ser utilitzat com a coberta dels programes d'actes.

68. També hi ha cartells per a les escopetes fabricades pel Trust Eibarrés, així com altres (conservats al Museu de València) per a altres clients innominats (per a impremtes, pesca salada, etc.). A la tesi doctoral de Victòria SALOM, *El cartel en Catalunya hasta 1936* (inèdita), Universitat de Barcelona, 1972, p. 463, cat. núm. 276, se cita també un cartell per a A. Lizé. Darrerament, hem localitzat un cartell d'un producte per a la neteja de metalls Aseol (1922?)

69. Carles FONTSERÈ, *Memòries d'un cartellista català (1931-1939)*, Editorial Pòrtic, Barcelona, 1995, «Vides i memòries, 13» p. 210.

70. *Moments*, núm. 4 (maig de 1937), 6 (juliol de 1937), 7 (agost/desembre de 1937) i 9 (1938).

71. TERMES, MIRAVITLLES, FONTSERÈ, *Carteles de la República y la Guerra Civil*, La Gaya Ciencia, Barcelona, 1976, p. 186, cat. núm. 296.

72. Arxiu Nacional de Catalunya, reg. 3247.

73. TERMES..., cit. nota 71, núm. 173.

74. *100 años del cartel español...*, cit. nota 57.

75. L'esposa de Falgàs li devia servir de model, segons una inscripció al revers amb el nom de Vicenta Oliver.

76. «Un concurs de cartells», *Mirador*, IX, 403, 14 de gener de 1937, p. 6.

77. Rafael BORI, *La tasca de propaganda per a la prevenció dels accidents de treball portada a terme per la Comissaria d'Assegurances Socials*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1938. Si no fos per aquesta notícia no sabríem que Capuz també pertanyia al Sindicat.

quanta-cinc anys) és citat rarament en relació amb la gràfica de guerra, malgrat que fou una peça destacada del Sindicat de Dibuixants Professionals (SDP). Carles Fontserè, que en fou un dels membres més joves, ha explicat que Garcia Falgàs era el responsable del taller del Sindicat⁶⁹. És difícil ara mateix intentar abastar la totalitat de l'activitat de l'artista en aquest període, ja que per raons òbvies la documentació que n'ha restat és escassa o es troba encara il·localitzable i, d'altra banda, moltes de les seves produccions devien ser realitzades damunt de suports efímers. A més, encara contribueix a enterbolir la qüestió el fet que, com es recull en molts testimonis periodístics de l'època, el treball al taller del Sindicat era sovint «col·lectivitzat». Així, com explica Fontserè, es pogué donar el cas que Garcia Falgàs elaborés un projecte de cartell, de mida petita, que un altre membre del sindicat, Lluís Perotes, el dibuixés a les dimensions definitives, i que un darrer artista, Josep Alumà, el signés com una darrera formalitat de tràmit (i que després de la guerra aquesta signatura valgués a Alumà diversos maldecaps, començant per l'empressonament).

Malgrat tot, hem reeixit a identificar algunes obres que es poden atribuir a Falgàs quasi amb total seguretat. Esmentarem en primer lloc una sèrie d'il·lustracions per a la revista *Moments*, editada el 1937 conjuntament pel SDP i les associacions d'escriptors⁷⁰. Es tracta de diversos dibuixos que glosen poesies o narracions i són signats amb un monograma que combina les inicials de l'artista (LGF). La identificació és evident però és corroborada al sumari d'un dels números, on apareix el nom complet de l'artista. Del conjunt d'aquests dibuixos convé destacar el que encapçala la narració de Joan Pagès, *Quan al Cel li tallen els cabells*, conte que recull les reflexions d'un sentinella sota la neu. La figura d'un ancià barbut que personifica el cel, al qual unes tisores de grans dimensions tallen els cabells blancs que simbolitzen la neu, té un gran paral·lelisme amb els personatges que el mateix Falgàs havia plasmat en diversos ex-libris dels anys 1919-22. Altres il·lustracions juguen amb un contrast fort de llums i ombres, sense matisos intermedis. Destaquem encara un dibuix per a la coberta del número de maig del 1937, que representa un sergent de l'exèrcit estirat a terra, en posició d'observació. L'escorç de la figura no és gaire reeixit, però pretén copsar amb naturalitat la vida del front.

Si bé constatem que Falgàs es posa lleialment al servei dels organismes que canalitzen la lluita de la República contra els feixistes sublevats, no aconseguim veure en els seus dissenys aquell expressiisme quasi propi de Goya que caracteritza l'obra de molts coetanis, ni aquella implicació directa i militant que fa famosos els cartells de Goñi, Bas o Fontserè. Falgàs, per exemple, en dibuixa un de ben

notable (signat amb el monograma LGF), per a la *Setmana de l'Exèrcit Popular*⁷¹, però no té l'agressivitat ni l'aire revolucionari d'altres cartells, sinó que simplement descriu amb gran economia de mitjans un soldat, genoll a terra, apuntant el fusell cap a un enemic no visible que queda fora del marc de la imatge.

Per analogies estilístiques podem atribuir dos cartells més a Garcia Falgàs. Un és el que va editar la Conselleria de Defensa de la Generalitat de Catalunya (Servei d'Estadística), amb el text *Informe-vos dels que lluiten al front*⁷². La part superior mostra un soldat a la trinxera, dibuixat de la mateixa manera «objectiva» que els casos acabats de citar. A l'angle inferior dret veiem les siluetes d'una parella d'ancians a la vora de la llar de foc mentre llegeixen una carta (potser un escrit del servei estadístic que els informa de la mort del seu fill al front). Malgrat l'enormitat de la situació, l'artista defuig tot patetisme i es recrea en un estil il·lustratiu, que fa d'aquesta obra un dels millors cartells de Falgàs i de tota la guerra civil.

L'altre cartell que li atribuïm (tot i que amb més dubte) és el dels *Obrers gastronòmics*⁷³, típica mostra de l'estil «abans i després», només que en aquest cas no es tracta d'un matrimoni de classe mitjana abans i després de prendre la xocolata, com al cèlebre cartell madrileny d'Ortego⁷⁴, sinó d'uns treballadors «al servei del capitalisme» (cuiner, grum, minyona) i «ara, al servei de l'exèrcit popular» (soldat, infermera, marmító).

Abans hem parlat del «règim de taller obert» que imperava al Sindicat de Dibuixants Professionals i hem citat la tasca de Falgàs, que executava esbossos que altres desenvolupaven. Hem pogut veure un d'aquests apunts: un petit guaix de 9 x 6 cm amb una infermera i un nadó a penes suggerits i la llegenda: «No tinguis por de ser mare. UGT Maternitat. Sindicat sanitari»⁷⁵. No ens consta que aquest cartell arribés a veure la llum, però és una altra mostra interessant de la dedicació cartellística de l'artista i introdueix un tema important de la vida quotidiana durant el conflicte bèl·lic —la reserva de les dones davant les dificultats que podia dur la maternitat en aquelles condicions precàries— que no ha estat gaire glossat en els estudis sobre la guerra i que tampoc no hem vist tractat per altres autors gràfics ni literaris.

Esporguem també alguna notícia de la premsa, com ara la que ens informa que Lluís Falgàs, en representació del SDP, va ser designat per formar part, juntament amb altres artistes, publicitaris i polítics, del jurat que havia de decidir el cartell vencedor en un concurs per a la campanya contra «tota mena d'accidents de treball»⁷⁶. A última hora, per un motiu que desconeixem, Garcia Falgàs va ser substituït pel seu cunyat, Pasqual Capuz⁷⁷.

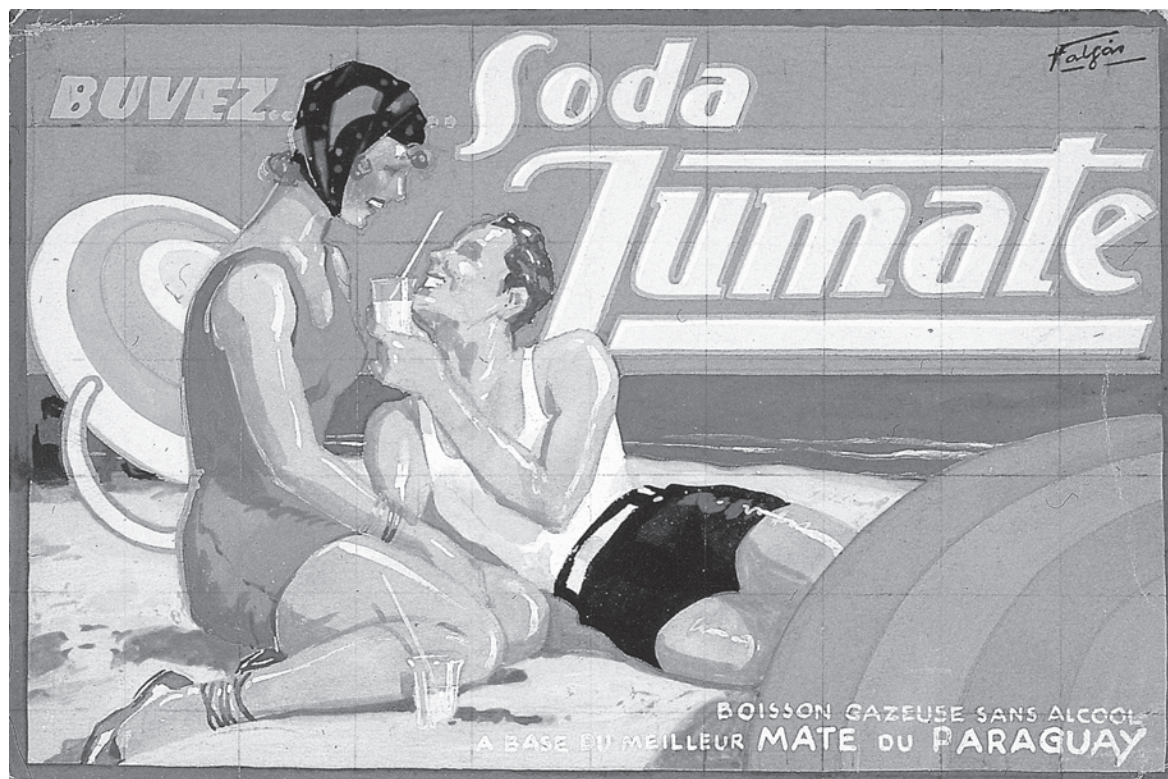

Figura 12.
Projecte de cartell per a la soda Jumate.

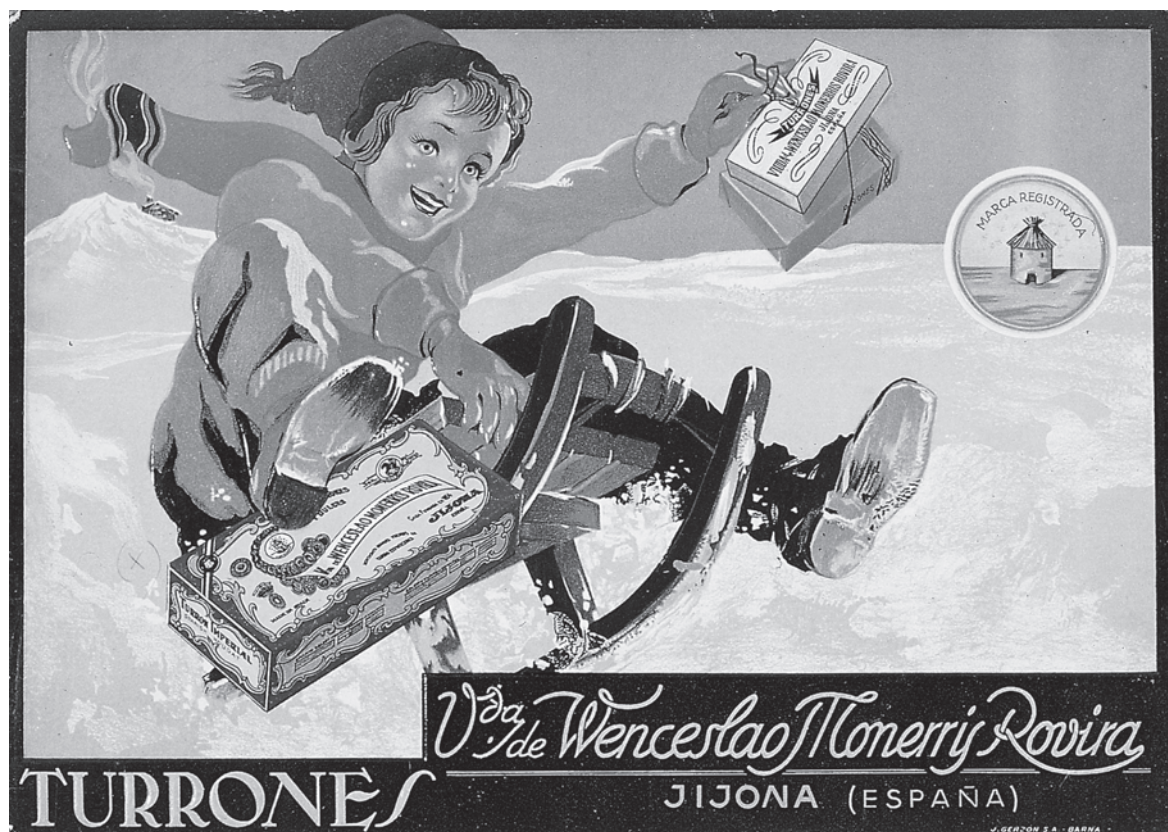

Figura 13.
Cartell per a un fabricant de torrons.

78. «Edicions microscòpiques catalanes», *La Revista dels Llibres*, I, 3, juliol de 1925, p. 35-37.

79. En un breu prefaci (*Nostre propòsit*) s'informa que no es tracta pas d'una col·lecció per a infants, sinó que el seu objectiu és nacionalista. Un exemplar d'aquest llibre es conserva a la Biblioteca de Catalunya (Secció de reserva, llibres microscòpics).

80. Antonio PALAU, *Manual del librero hispano-americano*, número 297999, diu que es tracta d'un llibret de 41 pàgines, amb làmines en color i del qual van ser editats vint exemplars en paper Japó, numerats.

81. Sobre aquesta tècnica de dibuix, apta per a la reproducció fotomecànica, consulteu Francesc FONTBONA, *Summa Artis*, XXXII, Espasa-Calpe, Madrid, 1988, p. 434.

82. A la col·lecció particular tants cops esmentada es conserva un esbós per a aquest quadre.

83. Vicente GURREA CRESPO, *José Gabriel Segrelles Albert. 1885-1969. Biografía*, Ediciones Mari Montañana, València, 1985, p. 65. Una germana de Segrelles va acabar casant-se amb Josep Garcia Falgàs, germà del nostre artista.

84. Franz KEIM, *Die Niebelungen dem Deutschen Volke wie dazehält von...*, Gerlach und Wiedling, Viena-Leipzig, 1909, il·lustracions de C. O. Czeschka.

Il·lustrador de llibres

La tasca de Lluís Garcia Falgàs com a il·lustrador de llibres el va portar a compaginar les edicions més exquisides i les més populars. A continuació donem un breu catàleg de llibres i opuscles il·lustrats per l'artista, amb indicació d'alguns dels seus trets, i deixem per a una altra ocasió una anàlisi més detallada.

- B.C. Aribau, *La pàtria*, Edició d'Eugènia Simon, Barcelona, 1921 [impremta La Neotípia], «Biblioteca Minúscula Catalana, 1».

Aquesta obra singular va ser promoguda pel metge oculista Simon, el qual va voler que els llibres més petits editats fins aleshores en català (la caixa del text mesura 22 x 13 mil·límetres) duguessin el nom de la seva filla. La col·lecció era dirigida pel polígraf Eudald Canibell i consta que del primer número se'n va fer una tirada normal en paper de fil i una altra d'especial en paper Japó limitada a quinze exemplars⁷⁸. Les intervencions de Falgàs en aquest petit llibret són diverses: un ex-libris universal, de firma i número il·legibles i el dibuix del qual consisteix en la figura d'una nena que s'ajup a llegir un llibre que un gnom li mostra (p. 1); un frontispici amb el nom de la col·lecció i un cap femení de perfil rodejat d'una orla floral (p. 3), i, en especial, el gravat ja esmentat més amunt⁷⁹.

- *Vida de Santa Eulària, Verge*, Edició d'Eugènia Simon, Barcelona, 1922 [Impremta La Neotípia?], «Biblioteca Minúscula Catalana, 2».

En aquest altre llibre, que ens consta que va ser editat⁸⁰, és possible que Falgàs fes també un gravat minúscul semblant al que ornamenta el volum anterior. De la mateixa col·lecció, s'anunciava en preparació un tercer llibre, *Lo Gaiter y la Nineta*, del qual no tenim més dades.

- Enric Casassas Cantó, *Cent Faules. Aplegades i anotades per...*, Editorial Montserrat de Salvador Santomà, Barcelona, 1936.

Es tracta d'una senzilla edició per a escolars, amb diverses il·lustracions. La coberta, amb una guineu lectora, apareix signada amb el monograma LG, similar al que utilitzà en dibuixos i cartells de la guerra civil.

- Miguel de Cervantes, *Rinconete y Cortadillo*, Editorial Alcides, Barcelona, 1939, «Clásicos castellanos, 1».

Edició de tres mil exemplars il·lustrats amb disset dibuixos a la ploma. Algunes de les imatges serà represa per l'artista tretze anys més tard en una edició de bibliòfil d'aquest mateix text, il·lustrada amb aigüatintes.

- Juan Ruiz de Alarcón, *La verdad sospechosa*, Editorial Atlántida, Barcelona, 1941, «Biblioteca Muérdago».

D'aquesta obra excel·lentment presentada van ser editats cent exemplars, i vint més d'acolorits a mà.

- José Zorrilla, *A buen juez, mejor testigo. Tradición de Toledo*, Editorial Atlántida, Barcelona, 1941, «Colección Colibrí, 5».

Petit llibre amb dibuixos en paper Ton⁸¹. Es tracta d'encapçalaments dels cants i il·lustracions a tota pàgina, signades amb la inicial «F».

- *Fiestas conmemorativas del tercer centenario de la venida del Santo Cristo del Mar. Benicarló, Mayo 1950*, Gráficas Londres S.L., Barcelona, 1950.

Per a aquest opuscle Falgàs féu diverses il·lustracions realistes de Benicarló, orles plateresques, etc.

- Miguel de Cervantes Saavedra, *Rinconete y Cortadillo, Novela exemplar*, S.A. Horta de impresiones y ediciones, Barcelona, 1952, «El Yelmo de Mambrino, obras completas, III».

D'aquest llibre, il·lustrat amb set aigüatintes, van ser editats 56 exemplars. A la portada, per error, l'artista és anomenat J. García Falgàs, motiu pel qual al catàleg de la Biblioteca Nacional de Madrid aquesta obra no és classificada al costat dels seus ex-libris. Curiosament, tot i ser aigüatintes, l'artista les firma amb la mateixa fórmula que utilitzava per als dibuixos satírics o publicitaris: «Falgàs», amb caràcters cursius, en lloc del nom sencer en majúscules, habitual als seus ex-libris i altres gravats.

- *La Sociedad anónima Horta de Impresiones y Ediciones le desea un próspero año 1953 ofreciéndole «Dos cartas de Alfonso el Magnánimo a la búsqueda de un libro»*, Horta, Barcelona, 1952.

Es tracta d'un opuscle enriquit amb l'aigüatinta, ja esmentada, que representa el Castel Nuovo de Nàpols. Van ser-ne editats 350 exemplars.

- *La Sociedad Anónima Horta de Impresiones y Ediciones le desea muchas felicidades en esta Navidad y prosperidades en el próximo año 1954 ofreciéndole un prólogo de Fray Antonio Canals a su traducción de la «Carta de San Bernat a sa germana»*, Horta, Barcelona, 1953.

En aquest cas és l'aigüatinta que representa el medalló de Sant Jordi al barceloní Palau de la Generalitat de Catalunya. Van ser-ne editats 450 exemplars.

— Enrique Luño Peña, *La Ancianidad*, Obra de Homenajes a la Vejez, Barcelona, 1953.

El llibre de Luño, que fou director general de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, apareix decorat amb diversos dibuixos com ara algunes caplletres i culs-de-llàntia signats per A. Batllori Jofré, mentre que el treball de Garcia Falgàs es veu reduït a redibuixar els cartells d'altres autors que l'Obra d'Homenajes a la Vellesa havia editat els anys vint. La relació de Falgàs amb aquesta entitat d'estalvi donà també altres fruits: per al museu dels Homenajes a la Vellesa instal·lat a Sant Sadurní d'Anoia el nostre artista pintà un quadre que il·lustra la «Vejez mitológica y pagana» (una figura tètrica, al peu del sepulcre) que es volia contraposar al sentit cristià de vellesa, que l'entitat pretenia homenajar⁸².

També cal esmentar que en un moment imprevis dels anys vint l'escriptor Vicente Blasco Ibáñez va pensar en Falgàs per a una obra d'envergadura. Blasco va projectar una edició monumental de les seves obres completes que aniria il·lustrada per alguns dels millors artistes valencians, entre els quals Falgàs, Pasqual Capuz i d'altres. L'edició havia de ser publicada pel mateix Blasco Ibáñez, a través de la seva Editorial Prometeo, de València. La revelació pública del dibuixant Josep Segrelles, més jove i esplèndidament dotat per a la il·lustració, sembla que va contribuir a arraconar els altres artistes previstos inicialment. D'altra banda, la mort de Blasco va acabar d'enfonsar un projecte que hauria permès a Falgàs crear un conjunt interessant de realitzacions⁸³.

Falgàs devia il·lustrar encara altres llibres. Al museu de València es conserva un esbós per a *La Gaviota*, de Fernán Caballero, en una edició que encara no hem reeixit a identificar. Altrament, sabem que la tasca de l'artista per a les Ediciones Barsal no sols es limitava a proveir dibuixos per a retallables, cromos o teatrins, sinó que també comprenia il·lustracions per a petits contes infantils, quaderns de models per acolorir, edicions didàctiques, etc.

reu autònom del dibuix, no aplicat a cap finalitat comercial, també devia ocupar-lo en alguna ocasió, si s'ha de jutjar per algun excel·lent retrat a la sanguina.

També coneixem dos projectes de decoració interior de botigues (un dels quals és signat) que ens inclinem per situar a la postguerra, sense saber si realment van ser executats. Es tracta d'unes perspectives que mostren, en un cas, un forn de pa (segons revela la decoració dels frisos, composta d'espigues de blat) i en l'altre, el que semblaria un ultramarí, si s'ha de jutjar pels vaixells de vela i les fruites tropicals que el decoren. No podem deixar d'esmentar a més uns altres projectes decoratius, potser per a rajoles, amb ornamentació floral.

Encara falten per conèixer moltes facetes de l'activitat artística del nostre biografat, el qual va treballar amb dedicació exclusiva fins a la seva mort, verificada a Barcelona, al seu domicili del carrer de Verdi número 264, el 26 de maig del 1954.

No voldríem acabar aquest text sense dir quelcom sobre la presència d'indubtables influències germàniques en l'obra gràfica de Falgàs, tant als ex-libris com, sobretot, al disseny. Es tracta d'una línia encara inexplorada dins de l'art català, tot i la seva entitat. Entre els molts artistes que experimenten aquesta mena d'influències, curiosament, es troben dos valencians més instal·lats a Barcelona: Pasqual Capuz i Josep Segrelles. Per a uns i altres és potser la manera d'expressar la seva posició una mica *free-lance*, diferenciada d'altres línies coetànies. El coneixement de l'art alemany i austríac no sembla un fet ocasional en el cas de Falgàs; en tenim una dèbil pista en diversos materials conservats a la col·lecció familiar: un número de la important revista *Gebrauchsgraphik*; unes làmines sezessionistes de la col·lecció «Die Fläche» o bé un llibret amb la narració dels Nibelungs il·lustrada per Carl Otto Czeschka⁸⁴. Juntament amb altres influències, aquests models contribuïren de manera decisiva a conformar el seu versàtil ventall de recursos expressius.

Altres obres i darreres consideracions

L'activitat artística de Lluís Garcia Falgàs encara presenta altres manifestacions que no hem pogut incloure als apartats precedents. Tot i que no ens consta que es dediqués sistemàticament a la pintura de cavallet, la col·lecció familiar conserva un petit paisatge a l'oli que revela una gran qualitat. El con-